

A fost sau n-a fost?
Scurte comentarii despre alegerile prezidențiale din România anului 2024,
în lumina primelor analize
Was it or wasn't it? Brief comments on the 2024 Romanian
presidential elections, in light of the first analyses

Bogdan GHEORGHIȚĂ

Abstract: *Based on several recent publications that attempt to examine post-communist Romanian society, and analyzing two works that offer explanations regarding the cancellation of the presidential elections at the end of last year, this article aims to integrate these perspectives in order to provide a more nuanced understanding of the situation following December 2024.*

Keywords: *elections, Romania, postcommunism, social representations*

Introducere

Anul Nou care n-a fost marchează debutul regizoral al lui Bogdan Mureșanu și este un film care face referire la perioada comunistă din România, prin prezentarea tragicomică a unor personaje cu povești care își fac loc într-o lume construită pe frică. Deși personajele întruchipează oameni normali care caută iubirea, normalitatea sau libertatea, lumea din jurul lor e lipsită uneori de sens, iar cenușiul absurdului le marchează destinele. Acțiunea filmului se petrece în anul 1989, într-o singură zi. Și tot într-o singură zi, de data aceasta în 2024 (același an cu cel al apariției producției cinematografice mai sus amintite), se petrece un eveniment ce continuă să dea, firesc, prilej de discuții, reflecții, întrebări, angoase sau păreri de toate felurile. În 24 noiembrie 2024, românii erau chemați la urne pentru a-și alege președintele. Așa cum era de așteptat, pentru că era greu de crezut că unul dintre candidați ar fi putut fi ales din primul tur, urma cel de-al doilea tur al alegerilor, în care s-ar fi confruntat primii doi clasati, în 8 decembrie. Numai că turul doi nu s-a mai organizat. Curtea Constituțională a României a decis repetarea alegerilor datorită vicierei procesului electoral.

Încercări explicative: *Turul doi care n-a fost*

Turul doi care n-a fost este cartea lui Cătălin Augustin Stoica¹, apărută la editura Humanitas, lucrare care încearcă să facă o radiografie „sumară” acestui moment unic al istoriei politice postcomuniste. Deși autorul își asumă limitele demersului, marcate în special de imposibilitatea de a cartografia, atât de aproape de moment, toți factorii care să întregască explicațiile cu privire la ce s-a întâmplat, lucrarea atinge substanțial cam toate temele de discuție vehiculate până acum: apariția unui personaj „mesianic”, nereperat de radarele sondajelor în magnitudinea sa, influența platformelor social media, situația de fapt a României, cu neîncrederea

¹ Cătălin-Augustin Stoica, *Turul doi care n-a fost: autopsia sumară a unui moment electoral (sperăm) unic*, Editura Humanitas, București, 2025.

generalizată și fractura dintre politicieni și societate, umbra serviciilor de informații în deciziile momentului.

Autorul, în cele peste 200 de pagini, reușește să penduleze cu succes între dovezile și rigurozitatea argumentării științifice și prezentarea acestora pentru o categorie mai largă de cititori, unii dintre ei nefamiliarizați cu erori de eșantionare, tehnici de influențare, construcția mesajelor sau credibilitatea în sfera socială. Cartea te poartă parcă din sala de curs la o cafea cu autorul, pentru a-i asculta argumentația ticluită să fie, deopotrivă, ușor de înțeles și riguroasă. Paginile conduc cititorul spre final, evitând cu grijă speculațiile și generalizările fără bază, iar umorul este ingredientul care face textul ușor digerabil, dar îi și dă autorului posibilitatea de a zugrăvi societatea românească de azi în culorile specifice.

Cartea începe, cum ar fi putut altfel, cu personajul principal al alegerilor de la finalul anului trecut, domnul Călin Georgescu. Mulți români, la aflarea rezultatelor primului tur, au început să scotocească paginile internetului pentru a găsi informații despre „omul zilei”, întocmai britanicilor care căutau semnificația cuvântului Brexit după votul din 2016. Oricum, capitolul are rolul de a „ațâța” cititorul pentru ceea ce urmează. Pentru că cel de-al doilea capitol, intitulat sugestiv, „Sondajele”, vorbește despre elefantul din cameră. Cum a fost posibil ca sondajele să nu repereze creșterea spectaculoasă a unui candidat cu o notorietate scăzută în raport cu alți competitori? Argumentele lămuresc cititorul cu privire la acest aspect, explicând pe îndelete, dar nu plictisitor, bucătăria internă a unui sondaj, erorile care îl însoțesc, dar, mai ales, felul în care au fost făcute unele sondaje în România, raportarea politicianilor la sondaje și, pe cale de consecință, felul în care românii se raportează la sondaje. Nu e uitată nici „spirală tăcerii”, un concept intens vehiculat imediat după momentul electoral din 2024. După ce parcurgi paginile dedicate acestui fapt, poți înțelege clar de ce uneori cei care răspund la sondajele de opinie pot oferi răspunsuri diferite față de comportamentele lor, cum se face că uneori „pozele” cu privire la realitate, așa cum sunt sondajele, pot surprinde doar anumite dimensiuni, sau de ce suntem rezervați cu privire la astfel de instrumente. Acest din urmă aspect e important în contextul României de azi. După 1989, cu puține excepții, firmele care au avut acest obiect de activitate au devenit parte a jocului politic. Uneori, ele au fost atrase generic și indistinct în acest joc, pentru a le decredibiliza. Alteori indirect, fie prin lipsa de reacție în momentele în care unele rezultate erau prezentate public trunchiat ori fără bună credință din partea beneficiarilor, fie prin asocierea cu un partid, care devenea o sursă importantă de venit pentru respectiva companie.

Capitolul „Teroriile conspirației” este o bună introducere în subiectul mai vast care ar merita rafturi întregi, mai ales azi, în lumea dezvoltării tehnologice și rapidității cu care se propagă știrile: zvonurile și teroriile conspirației de toate felurile. Partea acesta din lucrare se poate citi în mai multe chei. Una dintre ele e cea care explică și de ce suntem unde suntem, dar și cât de greu este să depășim momentul. Comunicarea instituțiilor nu a fost una care să lămurească. De cele mai multe ori, nici măcar nu a punctat informația brută cu privire la ceea ce se întâmplă și, mai apoi, cu privire la ce s-a întâmplat. Pornind de la definiția propusă de sociologul american Tamotsu Shibutani, potrivit căruia zvonurile sunt știrile improvizate care se viralizează în condiții de informație precară, dublată de neîncrederea în sursele oficiale, concluzia capitolului nu e optimistă:

cercul acesta vicios tinde să se perpetueze. Pentru cei interesați de o recenzie completă a lucrării, se poate consulta, în paginile revistei *Polis*, perspectiva lui Ciprian Constantin Iftimoaiei².

Revenind la comportamentele noastre, să notăm și că, în ciuda credinței că suntem în control, că putem ușor discerne cu privire la factorii care ne influențează comportamentele, totuși, o literatură bogată ne edifică că, mai degrabă, realitatea e alta.

Despre iraționalul care generează comportamentele noastre: de la complexitatea realității neclare la siguranța unei lumi „marsupiale”

Nu avem încredere în sursele oficiale, primim informații precare sau trunchiate, apar zvonurile care se viralizează, iar reprezentarea noastră cu privire la realitate este viciată profund. Apoi, o luăm de la capăt, pentru că această percepție determină comportamentele noastre. Anume acest subiect, al teoriilor conspirației, care inundă platformele de social media, discuțiile dintre prieteni, emisiunile televizate, culoarele instituțiilor, terenurile de fotbal, este un subiect care merită toată atenția. E greu să inventariezi toate aceste teorii, cu atât mai mult cu cât fiecare are o „viață” proprie, cu ramificații care se adaugă cu fiecare „rostogolire”. Dar, cel puțin, ne putem întreba de ce apar, dacă și cum le putem face față. Mai ales psihologii sau cei care se ocupă de studiul comportamentelor ne pot da câteva repere. Un cunoscut autor și universitar american, Robert Cialdini³, are în vedere persuasiunea. Într-o carte tradusă și în românește, *Pre-suasiune*, psihologul își construiește argumentația în jurul ideii că deciziile noastre sunt generate, de fapt, de stimuli din jurul nostru. Cu alte cuvinte, comportamentul nostru poate fi influențat foarte ușor atunci când este schimbată atenția. De aceea, un cadou oferit cuiva, chiar dacă nesemnificativ ca valoare, poate genera o dorință a celui alt de a da ceva la schimb. Deși ne place să credem despre noi că suntem ființe raționale, că luăm decizii exclusiv pe baza logicii, a cifrelor și a argumentelor clare, lucrările lui Cialdini ne atrag atenția că nu e chiar așa. Ba chiar dimpotrivă. Daniel Kahneman⁴, alături de colegul său Amos Tversky, a ajuns la concluzii asemănătoare. Laureat al Premiului Nobel în economie, Kahneman propune teoria perspectivei, lansată în 1979. Cu alte cuvinte, nimic nou sub soare. Contribuțiile sunt importante pentru domeniul economic în zona teoriei deciziei, iar studiile realizate de cei doi autori arată că, în raționamentele noastre ne bazăm pe scurtături (euristici) care ne ajută să găsim mai repede (dar nu neapărat mai corect) rezolvări ale diferitelor dileme pe care le avem atunci când trebuie să alegem. O componentă importantă a teoriei propusă de Kahneman și Tversky este aversiunea la pierdere (nu ne place deloc să pierdem, asta știm cu toții, dar ne place chiar mai puțin decât ne surâde ideea câștigului). De exemplu, studiul întreprins de Zeynep Somer-Topcu⁵ ilustrează tocmai această aversiune la pierdere: partidele politice își modifică politicile mai degrabă ca răspuns la pierderea de voturi comparativ cu un câștig de voturi.

² Ciprian Constantin Iftimoaiei, „O analiză sociologică a alegerilor prezidențiale din 2024”, *Polis*, volumul XIII, Nr. 2 (48), Serie nouă, martie-mai 2025, pp. 401-410.

³ Robert Cialdini, *Pre-suasiune*, Editura Publica, București, 2017.

⁴ Daniel Kahneman, *Gândire rapidă, gândire lentă*, Editura Publica, București, 2012.

⁵ Zeynep Somer-Topcu, „Timely Decisions: The Effects of Past National Elections on Party Policy Change”, *Journal of Politics*, 71 (1), pp. 238–248, 2009.

Și alți autori atacă importanta temă a iraționalului din deciziile noastre. Dan Ariely⁶ face o muncă magistrală în acest sens, în lucrarea sa *Misbelief*. Concluziile lucrării lui Ariely nu sunt nici ele prea optimiste. Cu toții suntem expuși acestui pericol. E atât de greu să ne dăm seama de felul în care suntem influențați de diferenții stimuli, pentru că aceștia se combină într-o structură extrem de complexă. Psihologul american îi amintește, în lucrare, pe cei cognitivi, emoționali, de personalitate și sociali. Lucrarea lui Dan Ariely este un avertisment cu privire la cât de ușor pot oamenii să nu accepte realitatea, pentru a se refugia într-o zonă alternativă, mai sigură în virtutea faptului că acolo totul este „explicat”, „clarificat”, o lume a disonanței cognitive, dar o lume care nu are nimic „nepătruns”. Tânjim, mai ales în condițiile lumii de azi, la siguranță și control. Prin urmare, o astfel de „lume marsupială”, dacă am putea să o numim așa, creează, cel puțin superficial, un iluzoriu spațiu sigur, fără pericole și întrebări, o zonă în care ne putem refugia atunci când totul în jurul nostru se schimbă cu repeziciune, ori are atât de multe necunoscute. În atari condiții, în mod evident, comunicarea inexactă, întârziată ori fără clarificări din partea instituțiilor, în momente de tipul acesta, nu face decât să sporească dorința indivizilor de a căuta zona de confort în care totul are explicații, chiar dacă ele nu ar rezista unor chestionări mai serioase. Desigur, comunicarea deficitară a instituțiilor de la momentul electoral de la finalul anului trecut nu face decât să se constituie într-o circumstanță care doar agravează această înclinație spre familiar a individului. Mai mult, specularea emoțiilor puternice, cum este frica, determină un tip de comportament predictibil, de retragere într-o zonă de siguranță. În contextul momentului electoral de la sfârșitul anului trecut, e ușor să identificăm abordări care, subtil sau manifest, au mizat pe frică ca resort important.

În lipsa dezvoltării gândirii critice, în contextul existenței unor „insule” sociale cu indivizi care au acces redus la educație sau/și informație, încercările de influențare, oricare ar fi sursa și intenția, au o mare potențialitate. Să mai facem o clarificare. Teoriile conspirației există de când lumea. Ele nu au găsit teren fertil doar după pandemie. Alex Doppelganger⁷ își numește lucrarea prin care încearcă să atragă atenția cu privire la capcanele pseudoștiinței - *Pământul este plat!*, de la numele uneia dintre cele mai cunoscute teorii în materie, aflată la modă cu mult înainte de anul 2020. Logica ne poate ajuta, dar trebuie să ne punem la punct cu unele erori de argumentare, lucru deloc ușor dacă ne gândim la sistemul educațional din România, care valorizează, încă, reproducerea de informație și lipsa unei demonstrații clare, de fiecare dată, a modului în care ceea ce ne spune teoria poate fi aplicat în concret. Poate că încercări de tipul celei a lui Ali Almosawi⁸ ar putea pune bazele unei gândiri critice și argumentate, la vârste mai fragede. Dacă ne întoarcem la România, o democrație nouă, trebuie să avem în vedere nu doar stocul educațional ori informațional pe care îl avem pentru a înțelege funcționarea instituțiilor, ci și modelul cultural și schimbările sociale rapide, ireversibile și dureroase care au jalonat trecerea de la sistemul închis la cel deschis, în termenii lui Popper. Chiar așa, este România altfel?

⁶ Dan Ariely, *Misbelief. Ce îi face pe oamenii raționali să creadă lucruri iraționale*, Editura Publica, București, 2024

⁷ Alex Doppelganger, *Pământul este plat! Cum să ne ferim de capcanele pseudoștiinței*, Editura Humanitas, București, 2019.

⁸ Ali Almosawi, *Un manual ilustrat al erorilor de argumentare*, Editura Grupul Art, București, 2023.

Încercări explicative: *Cum a rămas România fără președinte ales*

O altă lucrare apărută anul acesta, încercă și ea, fie să arunce o lumină asupra celor întâmplate, fie să analizeze opțiunile sistemului politic românesc în viitor, pornind de la anularea alegerilor din anul 2024. Sub coordonarea lui Cristian Preda⁹, o serie de universitari din România, dar și de peste graniță, oferă 7 perspective. Între ele, două sunt oferite de Dennis Deletant și de Oliver Jens Schmitt, istorici care au mai scris despre România și despre evenimentele care au marcat istoria sa. Dennis Deletant dezvoltă, în contribuția sa, legătura dintre neîncrederea românilor față de alegeri și instituții și experiența dictaturii și a tranziției. Oliver Jens Schmitt este interesat de discursul public și despre reperele morale ale acestuia. Radu Paraschivescu abordează discursul electoral și viralizarea care caracterizează temele de campanie și critică abordarea emoțională, în lipsa unor proiecte politice consistente. Anne Applebaum este cunoscută pentru lupta cu autoritarismele și regimurile iliberale de toate felurile, iar în abordarea sa discută despre personaje providențiale, manipularea prin intermediul platformelor social media, despre fragilitatea democrațiilor tinere și despre importanța gândirii critice. Respingerea expertizei pare să fie una din concluziile contribuției jurnalistei americano-poloneze, specializată în evoluțiile politice din Europa Centrală și de Est. În context, o scurtă precizare. Aceasta este și concluzia lucrării lui Tom Nichols¹⁰, *Sfârșitul competenței*. Universitarul american face o critică devastatoare a demonizării expertizei, așa cum putem lesne observa în jurul nostru. Pare că ne pricepem la tot, iar acest fapt ne va face vulnerabili, pentru că societățile nu vor mai avea repere solide pe care să se bazeze în cazul unor crize. Mai departe, în continuarea cărții coordonate de Cristian Preda, Sabina Fati este interesată de implicarea sau de lipsa de reacție a serviciilor de informații în contextul crizei electorale de la finalul anului trecut, iar Ioan Stanomir mută discuția în zona instituțională, comentând reacțiile instituțiilor precum Curtea Constituțională, Președinția României sau Biroul Electoral Central și trage un semnal de alarmă cu privire la viitor și la amenințările care pot veni, în condițiile lipsei de încredere. În fine, dar nu în ultimul rând, Cristian Preda discută despre efectele populismului și despre „democrația mimată”, proceduri care sunt golite de substanță.

Lucrarea este importantă, nu doar dacă avem în vedere contributorii, ci și datorită diversității de perspective. Fiecare unghi de vedere contribuie la înțelegerea imaginii de ansamblu, iar aceste puncte de vedere sunt complementare în încercarea de a lămuri ce s-a întâmplat la finalul anului trecut.

Într-un anumit sens, anularea alegerilor din 2024 reprezintă un moment care continuă o istorie politică complicată, cea a postcomunismului românesc. Tranziția și efectele ei, schimbarea socială și reformarea instituțiilor, transformarea societății și consolidarea democratică au conturat un drum complicat, jalonat de tensiuni și crize, de sărăcie și lipsuri, dar și de aderarea la organisme precum Uniunea Europeană sau Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), de creștere

⁹ Cristian Preda, *Cum a rămas România fără președinte ales: 7 răspunsuri posibile*, Editura Humanitas, București, 2025.

¹⁰ Tom Nichols, *Sfârșitul competenței*, Editura Polirom, Iași, 2019.

economică și investiții importante în infrastructură. România de azi e diferită mult de România din 1989. Însă, o parte din valorile și practicile din comunism au supraviețuit până azi.

„O țară ca afară” sau o Românie altfel?

Cuvintele lui Silviu Brucan, aruncate în zorii democrației românești, cum că românii le vor trebui vreo douăzeci de ani pentru a învăța democrația, s-au înfipt ca niște sulite în inimile celor care tocmai strigasera pe străzile însângerate ale țării „Jos dictatura!”. Nu ne putea învăța – s-a considerat – un politruc, cum să trăim liberi. Starea naturală era cea de libertate, nu cea de constrângere. Alte voci erau și mai pesimiste. E nevoie de o perioadă cel puțin la fel de mare cu cea petrecută sub regimul de teroare pentru a putea vedea lumina adevărată a democrației. Greutățile tranziției au lăsat, încet-încet astfel de supărări și întrebări pe seama specialiștilor. Fie că ne referim la *Republica absentă* a lui Daniel Barbu, la lucrările lui Vladimir Pasti sau Mihaela Miroiu, intervențiile și explicațiile lui Cristian Pârvulescu, autorii români încercau să înțeleagă și să explice evoluțiile. Unii autori, cum ar fi Vladimir Tismăneanu, contextualizau evoluțiile politice în Europa de Est, alții erau mai preocupați de explicarea schimbărilor sociale aduse de tranziție. Dar România părea că rezistă explicațiilor. Lucian Boia¹¹ încearcă o explicație în cartea *De ce e România altfel*. Istoricul se preocupă de resorturile trecutului, iar argumentul nu curge spre un excepționalism românesc. Mai degrabă, explicațiile sunt legate de o luptă cu trecutul, pe alocuri nerezolvată, o poziționare necritică față de trecut. Pentru cei care sunt interesați de un dialog critic cu perspectiva propusă de Lucian Boia, lucrarea *De ce e România astfel*¹² este o cale de urmat. Vintilă Mihăilescu își asumă de la început această direcție și arată că România este tributară contextului istoric și cultural. Am putea spune, pe cale de consecință, noi suntem cum suntem în baza unor determinanți istorici și culturali care ne plasează între două lumi pe care le găsim, de multe ori, în contexte electorale și politice cum este și cel pe care îl avem în vedere în prezentul articol.

De la perspectiva mai generală, să trecem la un *zoom in*. Tranziția și, mai apoi, consolidarea democratică, nu puteau fi liniare. Tranziția a adus oportunități, dezvoltare, modernizare. Dar a presupus și multe costuri. Unele din ele dureroase: închideri de fabrici, de mine, șomaj, scăderea puterii de cumpărare, sărăcie. Unii dintre români au plătit costuri mari. Dintre aceștia, cei care, încercând să scape de sărăcie, s-au „refugiat” peste graniță au constituit diaspora cea mult lăudată uneori și intens hulită alteori. Cei care au rămas în urmă, au rămas acolo, iar cei care, încet-încet, au făcut pași pe noua cale a beneficiilor economice, nu s-au uitat prea mult în urmă. Și așa a apărut o prăpastie care separă cumva două lumi. Nu neapărat în termeni de rural și urban, nu în termeni de pro Occident și anti Occident¹³, ci, mai degrabă, ca modele culturale combinate cu acces la resurse de tot felul (informaționale, materiale, educaționale). Aceasta pare a fi lupta pentru viitorul României. Integrarea celor două lumi, aducerea împreună a acestor perspective. Cele două lumi nu par izolate: bogați și cu acces la informație locuiesc și în zonele rurale, la fel cum cei cu acces

¹¹ Lucian Boia, *De ce e România altfel*, Editura Humanitas, București, 2012.

¹² Vintilă Mihăilescu, *De ce e România astfel*, Editura Polirom, Iași, 2017.

¹³ Cătălin-Augustin Stoica, *op. cit.*

limitat la o serie de resurse locuiesc la periferia urbanului, de multe ori în chiar centrul lui. Lumile comunică, cumva, una cu cealaltă. Uneori, vocile celor două lumi se unesc în mantre cum ar fi „*vrem o țară ca afară*”, dar nu știm concret care ne sunt responsabilitățile pentru a ajunge acolo. Alteori, diametral opuse, se construiesc separat în spatele unor garduri, între „noi și ei”. Exemplele sunt multe și au în vedere aspecte culturale, sociale sau politico-electorale (cele două Românii care vin la vot). Ce știm este că aceste lumi sociale nu au granițe fizice clare, aspect benefic pentru comunicarea dintre ele. Pentru a înțelege astfel de diferențe, unele studii explorează modele identitare și ambivalența cu care se construiesc acestea în condiții de schimbare socială rapidă, luând în discuție și consumul cultural¹⁴. Altele, explorează cartierele mărginașe în căutarea modalității prin care, prin intermediul manelelor, se transmit valori și norme¹⁵. Nu ne surprinde deloc că, în siajul întrebării lui Lucian Boia, șmecheria, afacerile dubioase și neîncrederea generalizată sunt elemente definitorii ale lumii unor categorii definibile în societatea românească de azi. Când nu avem încredere unii în alții, și cu toții în instituții, angrenajele sociale funcționează foarte greu.

Neîncrederea

Nu e o noutate că, în România, instituțiile reprezentative nu înregistrează scoruri mari în ceea ce privește încrederea cetățenilor. Partidele, parlamentul, alte instituții sunt într-o asemenea situație. Biserica și armata sunt situate mai sus pe scala încrederii. Dincolo de acest fapt, în România asistăm la neîncredere generalizată. Sondajele și studiile ne spuneau aceste lucruri, dar, mai ales în ultima perioadă, au apărut unele lucrări care încearcă să explice acest lucru mai profund. Radu Umbreș¹⁶ realizează o frescă a neîncrederii într-un sat din România, un sat pe care nu îl numește, dar care poate fi oricare, dacă ne bazăm pe descrierile interacțiunilor locuitorilor din paginile cărții sale. Asistăm la un „dualism înăuntru-afară”, pe care autorul îl remarcă la nivelul sistemului de organizare socială: înăuntru sunt indivizii cu interesele și familiile lor, iar înafară este un mediu incert și potențial ostil. În jurul acestei distincții se organizează întreaga viață a individului și, pe cale de consecință, întreaga viață a comunității. Așa se leagă prietenii, așa se „țin” sau nu de rude oamenii, așa interacționează, așa colaborează. Ambivalența remarcată de Radu Umbreș este și ambivalența prezentă în manele, de exemplu, unde ai „prieteni și dușmani”, iar alteritatea este neînțeleasă, percepută ca dăunătoare și ostilă. În același registru, lucrarea lui Cătălin Augustin Stoica¹⁷ punctează și ea, ideea „familismului amoral” (o „lume” caracterizată de invidie, egoism și suspiciunea în raport cu toți cei care nu aparțin propriei familii) intens studiat de sociologi și politologi, caracteristică sudului Italiei după cel de-al Doilea Război Mondial. Nu e greu, în acest fel, să ne dăm seama că neîncrederea generalizată își face, astfel, loc ușor spre sufletul cetățenilor.

¹⁴ Sabina-Adina Luca, *Tânăr în România. Noi valori, noi identități*, Editura Institutul European, Iași, 2013.

¹⁵ Adrian Șchiop, *Șmecherie și lume rea. Universul social al manelelor*, Editura Cartier, București, 2017.

¹⁶ Radu Umbreș, *Neîncrederea: cum funcționează România profundă: o cercetare antropologică*, Editura Humanitas, București, 2024.

¹⁷ Adrian Șchiop, *op. cit.*

Dacă ne întoarcem la cartea lui Radu Umbreș, să mai notăm scena demolării colectivului de la începutul cărții care, într-o anumită măsură, se constituie într-una din cheile în care putem desluși demersul științific al lucrării, dar și una din problemele societății românești de azi. Sătenii din Săteni (numele ales de autor pentru a ascunde adevărata identitate a comunității pe care o analizează), decid, după căderea comunismului, să își împartă bunurile comune, adică patrimoniul Cooperativei Agricole de Producție. Animalele, pământul sau mijloacele de producție au fost împărțite, dar cel mai trist a fost momentul când locuitorii au decis ce e de făcut cu cele două grajduri bine construite, de la marginea satului. Alegerea a fost clară: sătenii nu au rămas într-o formă de asociere colectivă, ci au decis să dărâme, cărămidă cu cărămidă construcțiile și să împartă „la bucată” tot ce se putea. Acest fapt este o expresie clară a lipsei încrederii. Iar neîncrederea, personajul principal al cărții, își arată avatarurile în tot și în toate: de la relațiile de rudenie și cele sociale, până la politică și economie. Constatarea tristă de la finalul cărții îl plasează pe autor într-o stare de reflexivitate dură: „*Dacă știi că nimeni nu are încredere în nimeni, încrederea apriorică și unilaterală e o strategie pierzătoare. La acea adunare care a decis soarta grajdurilor, aș fi înfipt și eu târnăcopul în zidurile respective, la fel ca toți localnicii, și din motivele cele mai bune aflate la îndemână*”¹⁸.

Sigur, nu putem generaliza, dar, în mod evident, imaginea societății rurale descrise e una iconică pentru multe zone din România. E suficientă observația sumară a spațiilor comune pentru a trage concluzii de acest fel. De asemenea, e clar că există numeroase afinități care se activează atunci când apar mize importante. Protestele și mobilizările pentru diferite cauze, vizibile atât online cât și offline, presupun anumite niveluri de încredere la nivelul societății. Deci, diavolul nu e așa de negru, am putea spune. Ne putem gândi la astfel de inițiative ca la adevărate „insule” de încredere sau/și colaborare.

Să fim mirați, oare, de asemenea observații, cum sunt cele din Săteni? Și alte studii ne-ar spune că, mai degrabă, nu. Lipsa de încredere nu a apărut din neant. Construcția comunistă a sădit această neîncredere, pas cu pas. Cooperarea socială sau încrederea nu făceau parte din arsenalul valorilor de interes pentru puterea politică. Prin urmare, nu ne putem aștepta ca aceste efecte să dispară dintr-o dată. E (încă) nevoie de timp. În *România continuă: schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, Cătălin Augustin Stoica¹⁹ ilustrează faptul că, mai degrabă, continuitatea, nu discontinuitatea, e cea care caracterizează trecerea de la comunism la postcomunism. De după perdeaua sfârșitului regimului comunist au trecut până la noi instituții informale, rețele sociale sau practici care încă caracterizează societatea de azi. În felul acesta, putem înțelege de ce instituțiile supraviețuiesc diferitelor încercări de schimbare și cum trecutul încă modelează viitorul. Dacă mai era nevoie, acest lucru a fost confirmat și de datele sondajului *Percepția populației cu privire la regimul comunist. Reperele nostalgiei*²⁰, realizat de către INSCOP Research în luna iulie a acestui an. Potrivit studiului, cca. două treimi dintre români

¹⁸ Radu Umbreș, *op. cit.*, p. 394.

¹⁹ Cătălin-Augustin Stoica, *România continuă: schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, Editura Humanitas, București, 2018.

²⁰ <https://www.inscop.ro/iulie-2025-sondaj-de-opinie-inscop-research-perceptia-populatiei-cu-privire-la-regimul-comunist-reperele-nostalgiei/>, (accesat în 14 august 2025).

consideră că Ceaușescu a fost un lider bun. În ciuda acestui fapt, sau, poate, împreună cu el, o mare parte dintre români portretizează corect regimul comunist: peste 80% consideră că era mai puțină libertate decât acum; aproape 60% consideră că regimul comunist era responsabil de abuzuri și crime; peste 96% au auzit că anumite alimente se cumpărau pe cartelă, în cantități limitate; peste 92% au auzit că deplasările în străinătate erau restricționate, peste 95% au auzit că programul TV era limitat la câteva ore pe zi. De asemenea, peste 77% cred că România era mai bogată decât în prezent; peste 80% cred că oamenii se ajutau mai mult unii pe alții; peste 68% cred că se produceau mai multe decât în prezent. Disonanță cognitivă? Lipsă de informații? Lipsă de înțelegere? Zeflemea? Poate doar ambivalența care pare a caracteriza societatea românească, după 25 de ani de postcomunism. E o idee care apare în multe studii și analize, empirice sau nu. O ultimă cifră, în acest context: 82% dintre români declară că au auzit despre faptul că „sute de mii de români au fost omorâți și torturați în închisorile comuniste”.

Concluzii

În 2006, Corneliu Porumboiu producea și regiza filmul *A fost sau n-a fost?*, un film care aducea în discuție evenimentele din decembrie 1989. În urbanul mic, ca să reluăm aici o sintagmă folosită azi pentru a descrie sociologic realități electorale din România, la câțiva kilometri de București, la 16 ani „după”, în studioul de televiziune „înghesuit”, patronul-moderator al postului TV local încearcă, alături de invitați, să lămurească și să se lămurească dacă și în ce condiții au avut loc evenimentele din decembrie 1989 pentru localitatea lor. Finalul este apoteotic. Un telefon de final le transmite tuturor o concluzie-invitație care iese din cadrul analitic propus: *„Eu v-am sunat să vă zic că ninge afară. (...) Ninge! Ninge ca pe vremuri! Bucurați-vă, domnii mei, de zăpadă, că mâine va fi, din nou, noroi”*.

Articolul de față și-a propus să puncteze ceea ce știm până acum despre alegerile prezidențiale din anul 2024, în lumina câtorva analize care, prea aproape de moment, riscă să nu poată cartografia toate dimensiunile. Dar, aceste analize, în mod evident, au un rol crucial. Ne vor arăta, peste ani, ceea ce știam, ceea ce nu știam și ceea ce credeam că știm. Față de dovezile care vor veni (sau nu), aceste lucrări reprezintă documente foarte bune. Cât privește cele două tabere, care privesc azi cu furie una către cealaltă, unii spun că a fost, orice ar însemna acest lucru – intervenție de ultim moment a instituțiilor pentru salvarea democrației, oprirea unui proces electoral în mod incorect etc, ceilalți că n-a fost, orice ar însemna acest lucru - intervenție de ultim moment a instituțiilor pentru salvarea democrației, oprirea unui proces electoral în mod incorect etc. Acestea pot fi două narațiuni, în termenii lui Harari²¹, două ficțiuni despre ce s-a întâmplat, ambele incomplete. Dincolo de ele, un glonț care ne-a trecut pe lângă ureche. Ca să fim sinceri, ne-a atins puțin lobul urechii, așa cum a atins o altă ureche, în același an, la Butler, Pennsylvania, peste Oceanul Atlantic. Mai important e, însă, cum se va închide rana. Cicatricea ne va aduce aminte de un moment care a dus la o reformare profundă a instituțiilor și a societății? Sau a fost doar un „accident” de parcurs?

²¹ Yuval Noah Harari, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*, Editura Polirom, Iași, 2017.

Bibliografie

Cărți

- ALMOSSAWI, Ali, *Un manual ilustrat al erorilor de argumentare*, Editura Grupul Art, București, 2023.
- ARIELY, Dan, *Misbelief. Ce îi face pe oamenii raționali să creadă lucruri iraționale*, Editura Publica, București, 2024.
- BOIA, Lucian, *De ce e România altfel?* Editura Humanitas, București, 2012.
- CIALDINI, Robert, *Pre-suasiune*, Editura Publica, București, 2017.
- DOPPELGANGER, Alex, *Pământul este plat! Cum să ne ferim de capcanele pseudoștiinței*, Editura Humanitas, București, 2019.
- HARARI, Yuval Noah, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- KAHNEMAN, Daniel, *Gândire rapidă, gândire lentă*, Editura Publica, București, 2012.
- LUCA, Sabina-Adina (coord.), *Tânăr în România. Noi valori, noi identități*, Editura Institutul European, Iași, 2013.
- MIHĂILESCU, Vintilă, *De ce e România astfel*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- NICHOLS, Tom, *Sfârșitul competenței*, Editura Polirom, Iași, 2019.
- PREDA, Cristian (coord.), *Cum a rămas România fără președinte ales: 7 răspunsuri posibile*, Editura Humanitas, București, 2025.

Articole și studii

- IFTIMOAIIEI, Ciprian Constantin, „O analiză sociologică a alegerilor prezidențiale din 2024”, *Polis* volumul XIII, Nr. 2 (48), Serie nouă, martie-mai 2025, pp. 401-410.
- SOMER-TOPCU, Zeynep, „Timely Decisions: The Effects of Past National Elections on Party Policy Change”, *Journal of Politics*, 71 (1), pp. 238–248, 2009.
- STOICA, Cătălin Augustin, *România continuă: schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, Editura Humanitas, București, 2018.
- STOICA, Cătălin Augustin, *Turul doi care n-a fost: autopsia sumară a unui moment electoral (sperăm) unic*, Editura Humanitas, București, 2025.
- ȘCHIOP, Adrian, *Șmecherie și lume rea. Universul social al manelelor*, Editura Cartier, București, 2017.
- UMBREȘ, Radu, *Neîncrederea: cum funcționează România profundă: o cercetare antropologică*, Editura Humanitas, București, 2024.

Resurse electronice:

- INSCOP Research, *Percepția populației cu privire la regimul comunist. Reperete nostalgice*, <https://www.inscop.ro/iulie-2025-sondaj-de-opinie-inscop-research-perceptia-populatiei-cu-privire-la-regimul-comunist-reperete-nostalgiei/>.